

חבל נחלתו

האבר מן צורת עבודת כוכבים הנכבדת הרי היא באיסורה עד שיודע לו שהעובדי כוכבים עובדיה בטלחה". הא קמן, שלא דיבר בצורת כוכב במובן של תמונת כוכב בעל שש או שמונה קצוות וכד'.

ה. וכן נראה מתשובת הרדב"ז (ח"ד סי' קז): "לפי שחזק הוא לעובדי כוכבים ומזלות בכל מקומות מושבותם ודירתם שמציירים אותו הכוכב שעובדים בבית תפלתם ובבית ועדם ועל פתחיהם ועל הנס שלהם. כללא דמלתא אין בית ולא כלי מכובד אשר אין שם מת, ואומרים שזה הוא הגדול שבכולם **ועל כן מציירין אותו עם כתר בראש אותו הכוכב** או דבר אחר ואע"ג דבנדון דידן אין הצורה דומה לצורה שהם עובדים שפעמים עושים אותה בעלת כנפים כנשר לעוף מ"מ גם הם לפעמים מציירין אותו בלא כנפים ובלא דבר אחר".

וע"כ נראה לענ"ד להלכה ולא למעשה, שלפחות לגבי כוכבים כאשר אין יוצרים בחיבור כמה מהם צורת מזל, ואין להם צורה שייחסו להם העכו"ם, אלא זוהי הפשטה בצורת כדור או כוכב וכש"כ על בגד וכד' אין לאסור.

ומזלות, אבל השאלה אינה מצד עיגול הלבנה עצמה.

ג. עוד צריך להחליט, עד כמה הפשטה של ציור תאסור. כגון הסמל של בנק המזרחי שהוא ציור מופשט של השמש וכי אף הוא יאסר? והאם ההפשטה מתירה בעשייה. וכ"ז לשיטת החולקים על הרב זצ"ל, אמנם לפי תירוצו של הרב זצ"ל שאלה זו אינה נצרכת.

ד. ונראה להוכיח כדברינו ממשנת ע"ז (פ"ג מ"ד) "שאל.. את ר"ג בעכו שהיה רוחץ במרחץ של אפרוטידי"..." וכתב הרמב"ם בפה"מ: "שם כוכב נוגה... והיה במרחץ זה צורת נוגה". ואין הכונה לכוכב או לכדור אלא לצורה המזוהה עם הכוכב. אבל סתם כוכב אינו זיהוי לכלום וע"כ לא נראה שנאסר.

וכן נראה להוכיח מדברי הרמב"ם (הל' עכו"ם פ"ז ה"ז): "צלמי עבודת כוכבים הנמצאים מושלכים בשוקים או בתוך הגרוטאות הרי אלו מותרין ואין צריך לומר שבדי צלמיהן, אבל המוצא **יד מצורת כוכב או מזל או רגלה** או אבר מאיבריה מושלך הרי זה אסור בהנאה הואיל וידע בודאי שזה

סימן כז

מסירות נפש המונית

האם מסירת הנפש של אנשי גמלא ומצדה וכן הקהילות בגזרות תתנ"ו היתה עפ"י ההלכה?

תשובה

נושא השאלה קשה וכבד ואיני ראוי

שאלה

אנשי גמלא קפצו לתהום כדי לא ליפול ביד הרומאים. אנשי מצדה הרגו עצמם. בגזירות תתנ"ו הרגו איש את אחיו ואת זרעו כדי לא ליפול לידם ולהמיר דתם ח"ו.

להכריע בו, ונביא את הדעות השונות¹.
 א. בבראשית רבה (פרשה לד סי' יד): "אך, להביא את החונק עצמו, יכול כשאוּל, ת"ל אך". מלימוד זה אף שהוא מובא במדרש אגדה למדו ראשונים ואחרונים כי מותר למי שחושש שיתעללו בו הנכרים להמית את עצמו, קודם שיתעללו בו. וכך כתב הרד"ק (שמואל א פל"א פס' ה): "ולא חטא שאול בהרגו עצמו ואנ"פ שכתוב אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש כלומר מידכם אדרוש אותו אם תהרגו עצמכם וכן מיד כל חיה אדרשנו ומיד איש אחיו. אף על פי כן לא חטא לפי שהיה יודע שאול כי סופו היה למות במלחמה כי כן אמר לו שמואל, ועוד כי ראה כי מצאווה המורים אנשים בקשת ולא היה יכול להמלט מידם, טוב היה שיהרוג הוא עצמו ולא יתעללו בו הערלים, וכן אמרו רז"ל: אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש יכול כשאוּל ת"ל אך".

הרד"ק מצרף מספר סיבות לדרכו של שאול: ראשית מפני שידע מנבואת שמואל אצל בעלת האוב כי הוא עתיד ליפול בידי הפלישתים, ועוד מחששו שמא יתעללו בו הפלישתים.

וכן הרמב"ן בתורת האדם (שער הסוף - ענין ההספד) כתב: "וכן מצונו בגדול שאיבד עצמו לדעת מפני האונס שמספידין אותו כגון שאול מלך ישראל שאבד עצמו אלא שהיה אבודו מותר לו, כדאמרינן בבראשית רבה (פל"ד) אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש מיד נפשותיכם אדרוש את דמכם, יכול אפילו

נרדף כשאוּל ת"ל אך, לפיכך לא היה בכלל מאבד עצמו לדעת ונענשו עליו כשלא הספידוהו כראוי, כדאמרינן ביבמות (ע"ה ב') ויאמר ה' על שאול ועל בית הדמים. על שאול שלא נספד כהלכה וכו". היינו, הרמב"ן מביא ראיה ששאול המלך לא היה מאבד עצמו לדעת, שהרי הקב"ה תבע את כבודו בשנות הרעב בימי דוד המלך, על שאול שלא נספד כהלכה. ומכאן שמעשהו היה ראוי שאל"כ הרי אין מספידים מאבדי עצמם לדעת.

וכ"כ הרא"ש (מו"ק פ"ג סי' צד), וכן רבינו ירוחם (תו' אדם וחוה נכ"ח ח"ב), וכו"פ הטור (יו"ד סי' שמה) והשו"ע (סי' שמה ס"ג).

וכן באר הש"ך (יו"ד סי' שמה ס"ק ו): "כשאוּל המלך - שהרג את עצמו לפי שראה שהפלשתים יעשו בו כרצונם ויהרגוהו".

ב. עפ"י אותה הבנה שאיסור הריגה אינו עומד במקום שיודע בבירור שהוא עתיד ליהרג וביסורים גדולים הסבירו את המופיע באגדות החורבן (גיטין נז ע"ב) ולגבי עינוי וגלוי עריות: "אמר רב יהודה אמר שמואל, ואיתנימא רבי אמי, ואמרי לה במתניתא תנא: מעשה בד' מאות ילדים וילדות שנשבו לקלון, הרגישו בעצמן למה הן מתבקשים, אמרו: אם אנו טובעין בים אנו באין לחיי העולם הבא? דרש להן הגדול שבהן: (תהלים סח) אמר ה' מבשן אשיב אשיב ממצולות ים, מבשן אשיב - מבין שיני אריה אשיב, ממצולות ים - אלו שטובעין בים; כיון ששמעו ילדות כן, קפצו כולן ונפלו לתוך

1. יש שלמדו מנושא זה לגבי נושא התאבדויות בכלל, וההיתר להתאבל עליהם וכיון שאין הנושאים שז"ל לא נתעסק בכך, ועי' בכ"ז בשו"ת יביע אומר (חלק ב - יו"ד סימן כד) שהביא את כל הדעות בנושא.

חבל נחלתו

הים. נשאו ילדים ק"ד בעצמן ואמרו: מה הללו שדרכן לכך – כך, אנו שאין דרכנו לכך – על אחת כמה וכמה! אף הם קפצו לתוך הים. ועליהם הכתוב אומר: (תהלים מד) כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה".

העבירה היא גלוי עריות על כל מרכיביה עם יסורים ועינויים, ובחרו מוות מחיים תחת קלון זה.

וכ"כ תוספות (גיטין נו ע"ב ד"ה קפצו כולן): "והא דאמר במס' ע"ז (דף יח.) מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבל בעצמו הכא יראים היו מיסורין כדאמרינן (כתובות דף לג:) אלמלי נגדו לחנניה מישאל ועזריה פלחו לצלמא. ועוד דע"כ היו מעניין אותן ולא היו הורגים אותן". תוס' מסייגים את ההיתר עפ"י מעשה רחב"ת וכותבים שדוקא איסור ג"ע אשר נעשה ע"י יסורים הותר. מתבאר מדבריהם שאין הם משווים בין ג' עבירות חמורות ע"י יסורים אלא דוקא ג"ע שע"י יסורים הותר לו ליטול את נפשו בכפו, אבל אצל רחב"ת לא הותר לו למהר את הריגתו. ואולי מפני שכבר יסרוהו וע"כ לא עמדה ההמתה לעומת היסורים.

בשו"ת משפט כהן (עניני א"י - סימן קמד ד"ה ולשיטת הרמב"ם) הסביר את היתרו של שאול המלך מצד העריות שבהתעללות. וז"ל: "ולשיטת הרמב"ם נלע"ד שמתפרש המדרש בב"ד פל"ד פ' אף את דמכם לנפשתיכם אדרוש: יכול כשאול ת"ל אף, יכול כחנניה מישאל ועזריה ת"ל אף, עפ"ד הרא"ש במו"ק פ"ג סי' צ"ד, שכתב: וכן מצינו בגדול (אחר שכתב שבקטן אין נוהג דין מאבד עצמו לדעת, משום דחשיב כשלא לדעת), שאבד עצמו בדעת מחמת שמפקירין אותו, כגון שאול מלך ישראל שאבד א"ע לדעת, אלא שהי' איבוד מותר לו, כדאיתא בב"ר: אף את

דמכם לנפשתיכם אדרוש, מיד נפשתיכם אדרוש את דמכם, יכול אפילו נרדף כשאול ת"ל אף כו'. נראה שפירש הרא"ש ענין של שאול, שהי' חושש פן יבואו הפלשתים הערלים ויתעללו בו בענין עריות, כהא דפילגש בגבעה, שופטים י"ט כ"ה, שיש שם ג"כ לשון ויתעללו בה, וחידש בזה שאם חושש שיטמאו אותו בעריות מותר לו להקדים ולאבד את עצמו, וזהו מובן הלשון של הרא"ש מחמת שמפקירין אותו, כלשון מנהג הפקר נהגו בה, גיטין ל"ח ב'. וכבר דנו הפוסקים ע"ד אותם הקדושים, שאבדו עצמם לדעת קודם שבאו לידי נסיון, מדאגה מדבר שמא לא יוכלו לעמוד בנסיון, אם הם בכלל קדושים".

ג. מעשהו של רחב"ת מובא במסכת עבודה זרה (יח ע"א), והוא מעורר מספר שאלות: "ובחזרתן (מלוית ר' יוסי בן קיסמא) מצאווהו לרבי חנינא בן תרדיון שהיה יושב ועוסק בתורה ומקהיל קהלות ברבים וס"ת מונח לו בחיקו. הביאווהו וכרכוהו בס"ת, והקיפוהו בחבילי זמורות והציתו בהן את האור, והביאו ספוגין של צמר ושראום במים והניחוהו על לבו, כדי שלא תצא נשמתו מהרה. אמרה לו בתו: אבא, אראך בכך? אמר לה: אילמלי אני נשרפתי לבדי היה הדבר קשה לי, עכשיו שאני נשרף וס"ת עמי, מי שמבקש עלבונה של ס"ת הוא יבקש עלבוני. אמרו לו תלמידיו: רבי, מה אתה רואה? אמר להן: גלין נשרפין ואותיות פורחות. אף אתה פתח פיך ותכנס [בך] האש! אמר להן: מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבל הוא בעצמו. אמר לו קלצטונירי: רבי, אם אני מרבה בשלהבת ונוטל ספוגין של צמר מעל לבך, אתה מביאני לחיי העולם הבא? אמר לו: הן. השבע לי! נשבע לו. מיד הרבה בשלהבת ונטל

מיעט, דבכי האי גונא שרי, ומכאן לומדין לשחוט הנערים בגזירות מפני העברת הדת, ע"כ מצאתי בגליוני התוספות, והם דברים שצריכין תלמוד ועיון גדול, אלא שכבר הורה זקן, ושמענו בשם גדולי צרפת שהתירו כן הלכה למעשה. וכן מובא בדעת זקנים מבעלי התוספות (בראשית ט, יד).

בהשלכת פסקו של ר"ת אף לגבי הריגת קטנים ישנו צעד נוסף. לא רק שמותר לחבול בעצמו שמא לא יעמוד ביסורים וימיר דתו, אלא שמצוה ליטול נפשות הילדים בידים כדי שלא יגיעו לכך.

וכך מביא הבית יוסף (יו"ד סי' קנז אות א) בבדק הבית: "וכתוב בארצות חיים (סי' ד הל' אהבת השם אות א) בבראשית רבה (פרשה לד אות יג) דורש ואך את דמכם לנפשתיכם וגו' (בראשית ט ה) אזהרה לחונק את נפשו יכול אפילו כחנניה מישאל ועזריה תלמוד לומר אך. פירוש שבשעת השמד יכול למסור עצמו למיתה ולהרוג את עצמו אם הוא ירא שלא יוכל לעמוד בניסיון וכן יכול אפילו כשאול בן קיש (שמואל א' לא, ד) שאם ירא שמא יעשו לו יסורים קשים שיכול למסור עצמו למיתה תלמוד לומר אך. ומכאן מביאין ראיה השוחטים התינוקות בשעת השמד. ויש אוסרים ומפרשים הך תלמוד לומר אך שאינו יכול להרוג עצמו וחנניה מישאל ועזריה מסרו עצמם ביד אחרים אבל הם לא פגעו בעצמם. ושאלו בן קיש שלא ברצון חכמים עשה. ומעשה ברב אחד ששחט תינוקות הרבה בשעת השמד שירא שיעבירו על דת, והיה עמו רב אחר וכעס עליו וקראו רוצח והוא לא חש לדבריו ואמר הרב המונע אם כדברי יהרג אותו רב במיתה משונה, וכן היה, שתפשוהו גוים והיו פושטים עורו ונתנין חול בין העור והבשר ואח"כ נתבטלה הגזרה ואם

ספוגין של צמר מעל לבו, יצאה נשמתו במהרה. אף הוא קפץ ונפל לתוך האור. יצאה בת קול ואמרה: רבי חנינא בן תרדיון וקלצטונירי מזומנין הן לחיי העולם הבא."

כפי שכתבו תוס' בגיטין מעשה רחב"ת מעלה שתי שאלות: מדוע הוא לא הסכים לפתוח פיו ולמהר מיתתו. ומדוע הסכים לעשות זאת ע"י קלצטונירי? שאלה זו קשה לשיטה זו המתירה הריגת עצמו במקום יסורים.

ד. העבירה השלישית שבה דיברו חכמים על ההיתר לנטילת נפשו היא עבודה זרה. וכך כתבו תוספות במסכת עבודה זרה (יה ע"א ד"ה ואל יחבל עצמו): "אור"ת דהיכא שיראים פן יעבירו עובדי כוכבים לעבירה כגון ע"י יסורין שלא יוכל לעמוד בהם אז הוא מצוה לחבל בעצמו כי ההיא דגיטין (דף נז:): גבי ילדים שנשבו לקלון שהטילו עצמם לים (וע"ע תוס' גיטין דף נז: ד"ה קפצו)."

היינו תוס' מבאר שרחב"ת לא הסכים לפתוח פיו בגלל חסידותו, אבל אחר שחושש שלא יעמוד בכך מצווה לחבל בעצמו. היתרו של ר"ת בדין זה היווה הלכה למעשה בקהילות צרפת ואשכנז במסעי הצלב, אמנם גם פתח לערעור.

ה. כתב הריטב"א (ע"ז יח ע"א): "הא דאמרינן בהגדה דר' חנינא בן תרדיון מוטב יטלנה מי שנתנה ולא אחבול בעצמי. כתוב בגליוני התוספות שהיה אומר ר"ת דהיכא שמתירא שלא יכריחוהו לעבור על דת מותר לחבול בעצמו, והכי איתא במדרש (ב"ר ל"ד י"ד) כתיב (בראשית ט' ה') אך את דמכם לנפשתיכם אדרוש מכאן אזהרה לאדם שלא יחבול בעצמו. יכול אפי' כשאול מלך ישראל, פירוש שחבל בעצמו מפני שהיה מתירא שמא יעבירוהו על דת, תלמוד לומר אך

חבל נחלתו

אבל בקש לאחרים לקרב מיתתו. ומ"מ אם מתיירא שלא יענו אותו על יהודים אחרים ויאבדו ח"ו כמה נפשות מישראל כמו שיש מקצת מושלים על דבר שקר שמענין יהודי אחד על הכלל, ואחד יאבד בעו"ה הרבה מותר להרוג בעצמו. ואולי שאול ע"ה כיון על זה כשנפל על חרבו שסבר אם יפול חי בידם יתעללו בו ויענו אותו ומסתמא בני ישראל לא יכולים לראות ולשמוע בצרת המלך ולא יעמדו על נפשם מלנקום נקמתו ולהצילו, ויפלו כמה רבבות מישראל, והוא כבר ידע שנגזרה עליו הגזירה שלא ימלט מהם. ועל זה אמר קרא פן יבואו הערלים ודקרני, כלומר שבסוף ידקרני וממיתים אותי ויתעללו בי קודם מיתה, ולפיקוח נפש אחרים מותר לחבול בעצמו וגם אפשר משום כבוד מלך משוח ד' שאין ראוי שימות בידי הערלים ויעשו בו מיתת עינוי ובזיון והוא חילול ד' בדת אמונתו. אף שמצאתי כתוב בשם הריטב"א ז"ל וז"ל: הא דאמרינן בהגדה דרחב"ב מוטב שיטלנה מי שנתנה ולא אחבול בעצמי כתוב בגליוני התוס' שהיה אומר ר"ת היכא דמתיירא שלא יכריחוהו לעבור על דת מותר לחבול בעצמו והכי איתא במדרש כתיב אך את דמכם... יכול אפילו כשאול מלך ישראל ת"ל אך מיעוט. פירש שחבל בעצמו מפני שהיה מתיירא שמא יעבירוהו על דת דבכה"ג שרי ומכאן לומדים לשחוט הנערים בגזירת מפני העברת דת. ע"כ מצאתי בגליוני התוס'. והם דברים שצריכין תלמוד ועיון אלא שכבר הורה זקן ושמענו בשם גדולי צרפת שהתירו בו הלכה למעשה עכ"ל. אבל כבר מוכח מדעת ר"י שאינו שכתב **אסור להרוג את עצמו מפני שירא, ומדכתב סתם שירא משמע אפילו מיראת שמים שלא יעבירוהו על דת. וכן הרא"ש לא**

לא שחט אותם אפשר שהיו ניצולים ולא היו הורגים אותם."

מהריטב"א ומהאורחות חיים נראה שהם כורכים את כל האיבודים לדעת הן בהריגה הן בעריות והן בהמרה יחדיו. ואע"פ שניתן לחלק ביניהם, הם אינם עושים זאת. ומתוסף שחטת נערים למניעת שמד.

ו. התנגד בכל תוקף לפסק זה – המהרש"ל (יש"ש ב"ק סי' נט) וז"ל: "וכן האי קרא דרשינן בגמרא בהאי סוגיא אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש אמר ר' אליעזר מיד נפשותיכם אדרוש היינו נמי שאסור להרוג את עצמו **בשביל שום דבר שירא** וכן פסק ר"י להדיא. ונראה אפילו אם נתפס ביד גוים ומתיירא שלא יענו אותו עד שיעבוד ע"ו מ"מ לא ימית את עצמו ויסבול כל העינייים לפי כחו והבא לטהר מסייעין לו. ואולי יכול לקבל העינייים ואף שאמרינן אלמלא נגדינוהו לחניה מישאל ועזריה כבר פלחו לצלמא הלא פירש התוס' משום דהצלם דנבוכדנצר אינו עשוי אלא לכבוד המלך ולא היה ע"ו ממש. אבל אם היה ע"ו ממש, ח"ו שלא היו מקבלין העינייים דהא ר' עקיבא היו סורקין את בשרו במסרק של ברזל, ואמר כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה אימתי יבוא לידי ואקיימו, בכל לבבך ובכל נפשך תו' פרק אלו נערו. וג"כ אין דרך מלכות לענות אותו על שיעבוד ע"ו, אלא דנין אותו בשריפה או במיתה חמורה. וא"כ יהרג ואל יעבור וזה אינו קרוי חובל בעצמו כמו שכתב הרא"ש בפרק אין מעמידין שאין קרוי חובל בעצמו כשמניח עצמו ליהרג כו' **אבל בעצמו פשיטא אסור**. וכן מצינו להדיא בפ"ק דע"ז גבי רחב"ת שא"ל תלמידיו ר' פתח פיך ותכניס בו האש ותצא נשמתך במהרה, אמר מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבול בעצמו.

- ההלכתיות בקצרה (עמ' 403):
- א. מי שנופל ביד אויב וירא שיכופו אותו ע"י עינויים לעבור אחת מג' עבירות חמורות מצוה עליו להמית עצמו ולא ליפול ביד אויב².
 - ב. אם יעבירו אותו על עבירות אחרות תוך כדי עינויים וכוונת האויב להעבירו על דת ואח"כ יהרגוהו – רשאי להמית עצמו ולא ליפול בידיהם.
 - ג. מלך ישראל וכיו"ב שבנפילתו ביד אויב נותן בידם אמצעי התגדלות והתפארות על ישראל, ובסופו של דבר יהרגוהו מותר להמית עצמו ולא ליפול לידיהם.
 - ד. אם יסרוהו להוציא ממנו ידיעות וסודות ביטחוניים מצוה עליו להמית עצמו ולא ליפול לידיהם, כדי שלא יהא כרוף את עם ישראל.
 - ה. באויב אכזרי שודאי ימיתוהו, ולפני כן יעשו זאת ע"י יסורים גדולים יש שמתירים ליטול נפשו בכפו ולא יבוא לידי יסורים.
 - ו. משאול המלך ואנשי מצדה ניתן ללמוד שאין הבדל אם ימיתוהו אחרים או שהוא בעצמו.
 - הגר"ש גורן אינו מביא את המהרש"ל והתנגדותו למסירת הנפש במקרים לעיל. והתנגדותו היא הן למעשה כעין מצדה והן להמרת הדת כעין גזירות תתנ"ו. וע"כ אע"פ שדבריו נאים לאומרם, צ"ע למעשה.
- התיר אלא להניח עצמו ליהרג וזה אינו קרוי חובל בעצמו, אבל לא שיחבול בעצמו... וק"ד שאסור בשעת הגזירה לשחוט את בניו כדי שלא יטמאו אותם בשמד, כי אפילו בעצמו אין אדם רשאי לחבול ק"ו באחרים. ומסתמא אם אינם ראויים וחזקים לכך יחזור מעצמן ועכשיו הן אנוסים ופטורים לגמרי וג"כ רוב האנוסים חוזרים אחר כמה שנים, ולפעמים בניהם חוזרים. ומ"מ יכול להצית את הבית כדי שישרפו הוא ובניו בעת הגזירה וזה אינו קרוי חובל בעצמו, אלא כמו שהניח עצמו ליהרג וזהו מותר. ורחב"ת נמי ביקש לקרב מיתתו, רק שלא רצה לעשות בגופו כגון לפתוח פיו ולקבל האש דהוי כחובל בגופו ממש".
- הרש"ל סובר שאסור להרוג עצמו אפילו כדי שלא יסבול יסורים או יעבוד ע"ז. ואפילו רחב"ת הסכים שאחרים יקרבו מיתתו, אבל הוא בעצמו לא הסכים לעשות מאומה. וסובר שאין על האב או אחר אחריות כלפי קטנים שישמדו אותם ח"ו. ורק אם בעבורו ימותו אחרים מתיר להרוג עצמו כמו בשאול המלך. ונראה שאת המעשה בארבע מאות ילדים שנשבו לקלון יסביר כדבר אגדה שאין למדים הימנו, ואת השו"ע יסביר, שלא כש"ך, אלא רק מהטעמים שהוא הביא להיתרו של שאול.
- ז. דן בכך באריכות הגר"ש גורן בספרו 'תורת השבת והמועד' במאמר 'גבורת מצדה לאור ההלכה' ואפרט מסקנותיו

2. בדבריו הוא רומז לאורי אילן הי"ד שהתאבד אחר עינויים בכלא הסורי לאחר שנשבה במשימה סודית. ומצאו בין אצבעות רגליו פתק רשום בדמו – "לא בגדתי". והגר"א הרצוג והגר"ש גורן הספידוהו ולא נהגו בו כמאבד עצמו לדעת.